

Valóságon innen, ideológián túl

KORTÁRS HORVÁT KÖLTŐK

*Ha túlságosan bevenyészve írom le magam,
hamar szétázok, s patinás lesznek, akár
a pauszpapír.*

(Goran Rem: Ibolyaszínű antiskating
– ford. Orcsik Roland)

Irodalomtörténeti jelentőségű kötetet vehet kézbe a magyar olvasó. E fennkölt mondat ünnepélyességét kissé rontja az a tény, hogy hosszú éveknek kellett eltelnie ahhoz, hogy a hazai olvasóközönség végre megismerkedhessen déli szomszédunk kortárs költészetével. A válogatás precedensértékét is éppen ez adja. Ilyen szempontból a szegedi Messzelátó Kiadó régi adósságot törlesztett, tartós hiányt pótolta, mikor e kötet megjelentetésére vállalkozott. Hogy a magyar–horvát irodalmi kapcsolatok vonatkozásában fontos események történnek, jelzi az a tény is, hogy a kötettel majdnem egyidőben Zágrábban a Quorum Kiadó gondozásában *Rémijesztegetés* (Zastrasivanje strasila. Válogatták: Lukács István, Manna Jolán, Neven Usumovic) címmel megjelent a magyar kortárs kisprózát bemutató válogatás.

A *Magánszférák reinkarnációja* című verseskötetben húsz költő öt-öt verse kapott helyet. A válogatás felöleli a nyolcvanas, valamint részben a kilencvenes évek horvát költészetét. A válogatásban szereplő összes költő a zágrábi *Quorum* című folyóirat oldalain kapott lehetőséget lírája bemutatására illetve kibontakoztatására és kritikai megmértetésére. A válogatás kritériuma nem volt sem öncélú, sem egyoldalú, mivel a nyolcvanas évek második felében és a kilencvenes évek elején a legfontosabb, és bizvást állíthatjuk, hogy az egyetlen fórum, ahol a fiatal írók bemutatkozhattak, az 1984-ben alakult folyóirat, illetve irodalmi kiadó volt. Fennállásának tizennyolc éve alatt közel hatvan könyvet jelentetett meg (ezek között a verseskötetek domináltak), a folyóirat pedig, amelyben a vezető szerepet az irodalom játszotta, helyet adott film-, fotó- és festőművészeti esszéknek, tanulmányoknak, kritikáknak, ki- szélesítve és gazdagítva ezzel az olvasóközönség látószögét, tájékozottságát a horvát és nemzetközi modern művészetek szinte minden területén. Időről-időre tematikus számokkal is jelentkezett (pl. az európai kisprózai antológia amelyben Esterházy Péter, Kukorelly Endre, Mészöly Miklós és Nádas Péter képviselte a magyar irodalmat), e sorozat tagjaként jelent meg a már említett *Rémijesztegetés*, amely egyedülálló a maga nemében, hiszen korábban magyar prózaantológia horvát nyelven nem jelent meg.

Az ún. Quorum-nemzedék tagjai, ahová a *Magánszférák reinkarnációja* költői is tartoznak, nem követnek egy

Messzelátó
Szegec, 2002
185 oldal

meghatározott rendszerbe foglalt álláspontot, nem kötelezik el magukat egy egységes irodalmi irányzat, ideológia avagy stílus mellett, így tulajdonképpen az elnevezés csupán a publikációs fórumra utal, egy gyűjtőfogalom inkább, mintsem irodalmi eszmei közösség. Habár az alkotók nagyjából egy generációhoz tartoznak- a kötet legidősebb költője Zvonko Makovic a maga ötvenöt évével, míg a legfiatalabb, Tomislav Bogdan huszonkilenc éves -, ennek ellenére nem alkotnak felismerhető irodalmi közösséget. A kötet költői gyakran kijelentették, hogy az ő idejük az autopoétika ideje, s közös ars poeticájuk a különbségek egymás mellett létezésének elvében ragadható meg. A válogatás címe tehát találó, mivel a költők egymástól elkülönülő olyan magánszférákat, mikrokozmoszokat valósítanak meg, amelyek minden egyes verssel újjászületnek, alakulnak időben és térben, tágulnak egyetemessé, vagy korlátozódnak csupán a pillanatra. A horvát kortárs költészet kompakt alapja viszont a valóság. A valóság vezető szerepet játszik a horvát kortárs próza tematizációjában is, mondhatni szinte kizárólag a valóság a „főszereplő”, de amíg a prózaírók közvetlenül, egyértelműen a valóság talaján állnak, addig a lírikusok csak óvatosan, közvetve nyúlnak a valóság témájához.

*drágám, nem vagyunk hó se gipsz
ha minden fehér ha minden
üres ha semmit se látni
körös-körül minden burjánzik beszélgetéseink
verejtékes lepedők*

(Kresimir Bagic: Levél, a hallgatás négyzetei – ford. Virág Zoltán)

Ennek ellenére a valós tények, a „való világ” jelentősen befolyásolja és meghatározza a poétikákat. Mi több, a valóság a költői nyelvezetben a köznyelvi formák, idiómák szintjén is jelen van, leggyakrabban urbánus jelleggel, így a szleng, a különböző szubkultúrák nyelve a „magánszférák” rendkívül hatásos illusztrációja. A nyelvet demisztifikálják, a nyelv csupán eszköz az érzések, hangulatok, az egyéni poézis kifejezésére.

*Moziba megyek, megnézem a tré amerikai filmet
Bevallom, semmi bődületes a vásznon.*

*Kamillaillat árad a nézőtérre.
A rohadt amerikai filmből.
Penge színészekkel az „a” produkcióban.
Finom speciális effektusokkal.
Pompás világtással.
Jó nyálás rendezéssel.
No persze szex nélkül.*

(Simo Mraovic: Fehér nő – ford. Orcsik Roland)

A játékoság azonban sok helyütt fellelhető. Nikola Petkovic például igazi „poeta ludens”, a szenvedélyes és pattogó szavak feszült pillanatképet nyújtanak a költő egyéni poétikájáról a *Kiszámolás* című versében:

haj villó haj
holdviola júdáspénze
haj villó haj
szomorúfűz fűtyülője rézangyala
haj villó haj
éjjel-nappal nappal-éjjel
bim-bam bim-bam
nekem szól a lélekharang
 (ford. Lukács István)

A nyolcvanas és kilencvenes évek költői elhatárolódnak a külvilág történéseitől, közvetlenül nem kommentálják az őket körülvevő folyamatokat visszahúzódnak a saját individuális világukba, megvető és közönyös viszonyt próbálnak kiépíteni a kollektív érzésekkel, kaotikus, minden percben változó „nagyvilággal” szemben. Magába forduló, tépelődő, nyughatatlan poézis formálódott így. Ezek fényében nem meglepő, hogy a délszláv válság, az 1991-ben kitört háború nem jelenik meg témaként, csupán elvétve találunk rá utalásokat, habár közvetve rányomta bélyegét a költészetre, sötét alaphangulatként szinte mindenhol felfedezhető.

belép a felesége, nyugodtan,
szép az, hogy ma nem kellett
lemennünk, nem meri megkérdezni tőle,
hogyan mondják angolul
az óvóhelyet. a szoba sötétje betakarja
az ágyat. ő azt súgná neki: aludj,
de fél, a túloldalon nyitva maradnak
a szemei

(Miroslav Micanovic: Jób [a kilencvenes évek horvát költészete]
 – ford. Orcsik Roland)

Megkerülhetetlen hatást tett a kortárs horvát költészetre a nyolcvanas és kilencvenes évek európai filmművészete – a horvát irodalomtörténészek előszeretettel hivatkoznak Wim Wenders, Tarkovszkij, Fassbinder filmjeire. Az összekötő kapocs itt a feltűnő hasonlóság a versek és a filmjelenetek konstruáltsága, a hangulatra való koncentráció között. S valóban, a versek inkább az aktuális élettérzések lenyomatai, kiragadott momentumok, szürreális szintagmák, mintsem a hagyományos, kötött és ezáltal korlátozott szabó versszerveződések. A sorok néhol már-már képsorok, Branko Ćopić szavával élve (aki szintén szerepel a válogatás költői között) „szöveg-kockák”, és a versek lírai kisfilmekké válnak, nem is az agyban, hanem a szem előtt peregnek.

a pizzéria falán
feketével sprézzett felirat: PUNK IS DEAD és
SID VICIOUS EGY FASZKALAP.
a gang offour tagjai testhez simuló viharkabátban
kőbelépőt árultak,

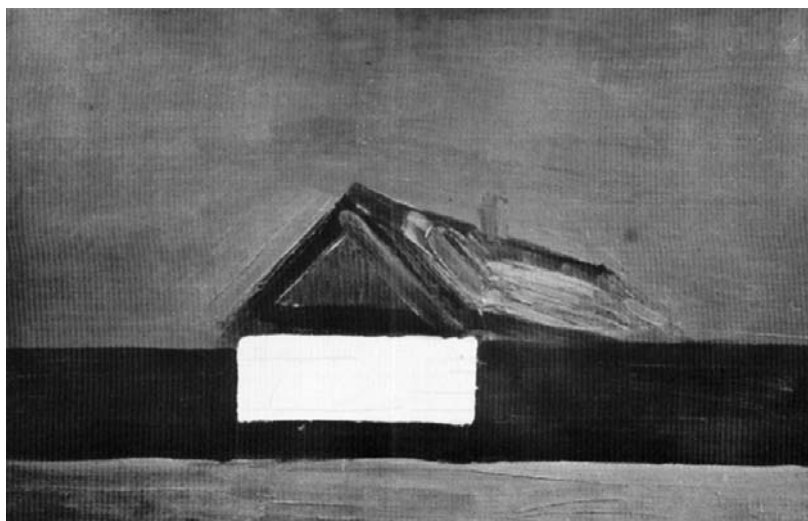
*fekete műanyag zacskóba csomagolva.
a revolveremben nem volt lövedék.*

(Branko Cegec: Fekete – ford. Virág Zoltán)

A „szöveg-kockák” kiegészítéseként jelentkeznek a nagyvárosi underground zene (The Smiths, The Stooges, Velvet Underground, Joy Division, Nick Cave stb.) reminiscenciája, szintén a hangulat, az „atmoszféra” tolmácsolásának kitűnő eszköze, s a kettő ötvözésével meg is érkeztünk a legújabb kor művészetéhez, a videoklipek világához, az önkifejezés legszabadabb, ámde legkuszább műfajához. A lehetőségek végtelenek, a szubjektivitás tűnhet öncélúnak és vitathatónak, de a legújabb kor (horvát) költője jogosnak és megkérdőjelezhetetlennek ítéli önmaga visszhangjait. Goran Rem, eszéki költő és irodalmár erről így ír: „Az összefüggéstelen leírások anyaga, a befejezetlenség kiindulópontja rendkívül sokszínű – a különféle medializált, pop, fogyasztói, technológiai, posztcivilizációs kultúrák által –, szétszabdalt jelenség. Az ilyen »egzotikus«, mini motívumokkal díszített szöveg képtelen befedni egy egész testet, a szubjektivitás testét.”

Csak remélni lehet, hogy e válogatást számos más, akár egyéni, akár összefoglaló lírát és/vagy prózát bemutató kötet követi, melyeken keresztül pontos és cizellált képet alkothatunk a hozzánk közel álló, ám a kulturális kapcsolatok tekintetében ködbe vesző horvát irodalomról.

Udalkó Ádám

KOHÁN GYÖRGY: HÁZ